

ARAŞTIRMA

TÜRKİYE'DEKİ TIP FAKÜLTELERİNDE İŞ SAĞLIĞI EĞİTİMİ: BİR DURUM SAPTAMA ÇALIŞMASI

O.Alp ERGÖR*, Yücel DEMİRAL*, Sibel KIRAN*

ÖZET

Meslek hastalıkları ve iş kazaları Türkiye'nin en önemli sağlık sorunlarından birisidir. Bununla beraber, sağlık sistemi içinde iş sağlığı hizmetleri ve eğitimi bu sorunlarla baş edebilecek kadar yeterli değildir. Tıp fakültelerinde verilmekte olan mezuniyet öncesi ve sonrası iş sağlığı eğitim programlarının içerik ve biçimini saptamak üzere bir anket çalışması yapıldı. 42 tıp fakültesinden 29'unda Halk Sağlığı Anabilim Dalı kuruluydu. Anketin yapıldığı dönemde, halk sağlığı eğitim programına başlamamış olan iki fakülte dışındaki 27 fakülte anketi yanıtladı. Bu fakültelerden 26'sında mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitimi özel olarak programlarında bulunmaktaydı. Yalnızca 4 tıp fakültesinde mezuniyet sonrası iş sağlığı eğitimi verilmekteydi.

Anahtar Kelimeler: İş sağlığı, eğitim, halk sağlığı.

SUMMARY

ASSESSMENT OF THE OCCUPATIONAL HEALTH EDUCATION STATUS IN TURKEY

Occupational illnesses and injuries are among the most significant health problems in Turkey, however, occupational health organization and education in health care system are not adequate to challenge with these problems. In order to define content and format of graduate and post-graduate occupational health programs of medical schools, a questionnaire was conducted. Out of 42 medical schools, only 29 of them had public health department at the time of the survey. With the exception of two medical schools which didn't have graduate public health programme, 27 public health departments responded the questionnaire. Occupational health issues have been taught specifically in 26 of the medical schools out of 27. Only 4 medical schools have post-graduate occupational health programme.

Key Words: Occupational health, education public health

GİRİŞ

Türk Tabipleri Birliği Halk Sağlığı Kolu 1995 yılında

yürütülen "Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitiminde Halk Sağlığının Yeri" konulu grup çalışmasında Tıp eğitiminin amacını "mezun olduktan sonra birinci basamakta hizmet üretebilecek hekim yetiştirmek" olarak tanımlamıştır (TTB Raporu, 1995). Birinci basamakta çalışan hekim sağlık sistemi içinde karşılaştığı sağlık sorunlarını tümelci bir anlayışla irdelemek ve sağlık sisteminin gereçlerini kullanarak çözümler üretmelidir. Bu noktada hekim yaşadığı ülke gerçeklerini, sağlık sisteminin yapısını ve gereçlerini, hizmet verdiği toplumun özelliklerini bilmek, tanımak zorundadır. Buradan hareketle, tıp eğitimi planlanırken ülke gereksinimleri öncelikli olarak ele alınmalı, ülkenin gereksinimleri belirlenirken sağlık bir bütün olarak ele alınmalıdır (Barry SL., 1985; Barry SL., 1980; Burstein JM., Levy BS., 1994). Hizmet sunulan toplumun sosyodemografik özellikleri, en sık görülen, morbidite ve mortalitesi en yüksek olan sağlık sorunları göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'de yaklaşık olarak 21 milyon kişi ekonomik olarak aktif gruptadır; bir başka deyişle çalışma yaşamının içinde yer almaktadır (DİE Çalışma İstatistikleri, 1996). Buna göre, nüfusumuzun yaklaşık %30'u çalışma yaşamından kaynaklanan sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Yalnızca bu bireyler değil onların aileleri de çalışma yaşamı ile ilişkili risklerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedirler. Sağlık örgütlenmesinin önemli unsurları olan hekimlerin ve hemşirelerin mezuniyet öncesi ve sonrası eğitimlerinde "çalışma - sağlık" ilişkisinin irdelenmesi gereklidir.

AMAÇ

Bu çalışma Türkiye'deki tıp fakültelerinde mezuniyet öncesi ve sonrası iş sağlığı eğitiminin insangücü ve donanım açısından durumunu ortaya koymak, eğitimin standart olup olmadığını ve eğitim programlarının içeriğini belirlemek amacıyla planlandı.

GEREÇ ve YÖNTEM

Yüksek Öğrenim Kurulu'ndan elde edilen listede yer alan 47 tıp fakültesinden faaliyet gösteren 42'sine 19

*Dr., Dokuz Eylül Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

sorudan oluşan bir anket formu, 9 Haziran 1998 tarihinde posta ile gönderildi. Anketlerin postaya verilmesini izleyen ikinci haftadan başlayarak her hafta, anketi yanıtlamayan fakültelerin ilgili birimlerine telefon edildi, veriler Ağustos 1998 sonunda toplandı. Çalışmanın yürütüldüğü dönemde, Halk Sağlığı Anabilim Dalı kurulmamış olan 13 tıp fakültesi dışında kalan 29 fakülte anketi yanıtladı. Tablo 1'de halk sağlığı anabilim dalı bulunan tıp fakültelerinin ve Tablo 2'de bunlar içinde görevli akademik personelin illere göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Halk Sağlığı Anabilim Dalı Kurulmuş Olan Tıp Fakültelerinin İllere Göre Dağılımı, 1998.

	Fakülte sayısı	
	n	%
Ankara	4	14.0
İstanbul	3	10.0
İzmir	2	7.0
Diğer	20	69.0
Toplam	29	100.0

BULGULAR

Halk Sağlığı Anabilim Dalı bulunan dolayısıyla bu alanda mezuniyet öncesi eğitim verilen fakültelerin yaklaşık olarak 1/3'ü (%31) Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere üç büyük kentte yer almaktadır. Bu alanda çalışan akademik personelin ise yaklaşık yarısı (%48) üç büyük kentte yer alan fakültelerde bulunmaktadır.

Halk Sağlığı Anabilim Dalı bulunan fakültelerden ikisinde çalışmanın yapıldığı dönemde mezuniyet öncesi eğitime başlamamış olduğu saptanmıştır. 27 fakültenin 26'sında mezuniyet öncesi eğitimlerinde iş sağlığı konularına özel olarak yer verilmektedir. 23 (%85) fakültede mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitimi (MÖİSE) özel olarak 1 öğretim elemanının sorumluluğu altında yürütülmektedir. Mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitiminden sorumlu öğretim elemanlarının dağılımı Tablo 3'de gösterilmektedir.

Mezuniyet öncesi genel halk sağlığı dersleri içinde ders saati olarak iş sağlığı konularının aldığı pay ortalama % 7.87'dir (± 3.30). İş sağlığı konularına mezuniyet öncesi eğitimde ayrılan süre 8.73 saat/yıldır (± 5.04 ; ortalama 8.00

saat/yıl). 6 fakültede (%23) mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitimi içinde uygulamaya yer verildiği belirtilmektedir.

Mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitiminin konu içerikleri Tablo 4'de gösterilmiştir. Mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitimi, 26 fakültenin büyük bölümünde (%70) dönem 3 içinde ele alınmaktadır.

İş sağlığı, tıp fakültelerinin mezuniyet sonrası eğitim programları içinde doktora biçiminde yer almaktadır. Tıp fakültelerinden yalnızca 4 tanesinde (%13) iş sağlığı doktora programı yürütülmektedir. Tıp fakültelerinde mezuniyet öncesi ve sonrası iş sağlığı programlarında yer alan öğretim elemanları arasında yalnızca 4 kişi iş sağlığı konusunda mezuniyet sonrası akademik eğitim almıştır. Tıp fakültelerinden 9 tanesi (% 31) iş sağlığı eğitimi konusunda geleceğe yönelik hedefler saptandığını belirtmiştir.

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Halk Sağlığı eğitimi veren akademisyenlerin yaklaşık yarısı üç büyük kentte yer alan tıp fakültelerinde çalışmaktadır. Bu özellikle Anadolu kentlerinde kurulmuş olan fakültelerde iş sağlığı eğitiminin daha kısıtlı ve daha genel olarak ele alınmasına bir zemin sağlayabilir. Halk sağlığı eğitimi veren tıp fakültelerinin %15'inde iş sağlığı konuları özel olarak ele alınmamaktadır. Bu fakültelerin yaklaşık olarak 1/3'ünde (%35) iş sağlığı eğitimi profesör ya da doçent dışında bir öğretim elemanının sorumluluğunda yürütülmektedir. İş sağlığı, halk sağlığı konuları içinde 1/10'dan daha az bir yer tutmaktadır. Tüm programlarda yaklaşık olarak yılda 8 saat ele alınmaktadır. İş sağlığında alan gezisi vb. uygulama biçimleri yalnızca fakültelerin 1/4'ünde (%23) yürütülmektedir. Ağırlıkla ele alınan iş sağlığı konuları "meslek hastalıkları, iş kazaları ve işyeri hekimliği uygulamalarıdır. Mezuniyet sonrası iş sağlığı eğitiminde yüksek lisans verilmemektedir. İş sağlığı ile ilgilenen akademik personel arasında yalnızca 4 kişi bu alanda mezuniyet sonrası eğitim almıştır.

Türkiye'de her üç kişiden biri çalışma yaşamı ile ilgili risklerle karşı karşıyadır. Her gün yaklaşık olarak 274 kişi iş kazası geçirmekte ve yaklaşık 4 kişi iş kazası sonucu yaşamını yitirmektedir (S.S.K. 1996). Meslek hastalıkları konusundaki temel sorunlardan biri ise tanı konulmamasıdır (Topuzoğlu İ., 1993; Bilir N., 1995). Hekimlerin mesleki öykü alma alışkanlıklarının olmadığı çeşitli

Tablo 2: Türkiye'deki 29 Tıp Fakültesinde Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Ve Öğretim Görevlilerinin İllere Göre Dağılımı, 1998.

	Prof.		Doç.		Yrd.Doç.		Öğr.Gör.		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ankara	14	26.0	7	24.0	4	10.0	4	21.0	29	20.0
İstanbul	10	18.0	5	17.0	3	7.0	5	26.0	25	17.0
İzmir	5	9.0	5	17.0	5	13.0	1	5.0	16	11.0
Diğer	25	47.0	12	42.0	28	70.0	9	48.0	74	52.0
Toplam	54	100.0	29	100.0	40	100.0	19	100.0	144	100.0

Yüzdeler sütun yüzdesini göstermektedir.

Tablo 3: Mezuniyet Öncesi İş Sağlığı Eğitiminden Sorumlu Öğretim Elemanlarının Dağılımı, 1998.

Öğretim Elemanı	Fakülte sayısı (n:23)	
	N	%
Profesör	11	47.8
Doçent	4	17.4
Yardımcı Doçent	7	30.4
Öğretim Görevlisi	1	4.4
Toplam	23	100.0

Tablo 4: Anketi Yanıtlayan 26 Tıp Fakültesinde Mezuniyet Öncesi İş Sağlığı Eğitiminde Ele Alınan Konuların Yüzde Dağılımı, 1998.

Konu Başlıkları	Sayı*	%
Meslek hastalıkları	22	84.5
İş kazaları	17	65.4
İşyeri hekimliği	14	53.8
Mevzuat	6	23.1
İş sağlığında korunma	6	23.1
Örgütlenme	5	19.2
Ergonomi	5	19.2
İş hijyeni	3	11.5
Risk grupları	2	7.6

* Anketi yanıtlayan 29 tıp fakültesinden iş sağlığı konularını özel olarak mezuniyet öncesi eğitimde ele alanların bildirimleri değerlendirilmiştir. Bu nedenle n: 26 olarak kabul edilmiş ve yüzdeler buna göre verilmiştir.

çalışmalarda belirlenmiştir (Çımrın A. ve arkadaşları 1998; Malat G. ve arkadaşları 1994). Bununla birlikte, mesleksel öykü alınması, çalışma yaşamı-sağlık ilişkisi, korunma gibi temel konuların ve uygulama çalışmalarının son derece sınırlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Tıp fakültelerinin yaklaşık 1/6'sında iş sağlığı konularının mezuniyet öncesi programlarda yer almadığını, mezuniyet sonrası eğitim ise yalnızca doktora ile sınırlı olduğunu görüyoruz.

Yukarıda sıralanan bulgular, ülkemizde mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitimi içine iş sağlığı konularının "öncelikleri gözetilen" ve ülke gereksinimlerine yönelen bir anlayışla ve yeterli ağırlıkta ele alınmadığını ortaya koymaktadır.

ÖNERİLER

Çalışmanın bulguları ve yukarıda genel çizgileri ile sunulan Türkiye gerçeğinden yola çıkarak iş sağlığı sorunlarının genel sağlık sorunları içinde öncelikle ele alınması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu sorunları çözebilmek için sisteme müdahale alanlarından biri mezuniyet öncesi ve sonrası eğitimidir.

TTB mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitim açığını kapatmaya yönelik sertifika programları yürütmektedir. Türkiye'de TTB işyeri hekimliği sertifikasına sahip yaklaşık 15

bin hekim bulunmaktadır. Bu sertifika programlarında ele alınan başlıklar ve içerikleri iş sağlığının mezuniyet öncesi temel konularını oluşturmaktadır. Mezuniyet öncesi iş sağlığı eğitiminin tıp fakültelerinde yeterli düzeye getirilmesi ile, TTB mezuniyet sonrası meslek içi eğitime yönlenebilecektir.

Bu noktada tıp fakülteleri eğitim programlarının, uygulamaları sırasında hastasına "mesleğinin ne olduğunu ve nasıl çalıştığını" soran hekim yetiştirilmesini sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılması en temel öneri olacaktır. Kısa erimde, Halk Sağlığı Anabilim Dallarının iş sağlığı eğitimlerinde ele aldıkları konu başlıklarının öncelikler ışığında gözden geçirilmesi hedeflenmelidir. Bu programlarda ele alınması gereken temel konular:

- İş - çalışma - sağlık ilişkisi;
- Bu ilişkinin gözlemlenmesi, değerlendirilmesi ve ölçülmesi;
- Çalışma güvenliği - sağlık arasındaki etkileşim;
- Ülkenin önemli çalışma yaşamı sorunlarının tanınması;
- Risklerin belirlenebilmesi için, ülkede sağlık yönünden önemli ve uygulamada sık karşılaşılabilecek mesleklerin tanınması şeklinde özetlenebilir.

Halk Sağlığı Anabilim Daları tarafından tıp fakültelerinde iş sağlığı eğitiminin önemi, yeri ve içeriğinin tartışılması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıp fakültelerinde iş sağlığı alanında çalışanların biraraya gelebileceği bir "iş sağlığı eğitimi çalışma grubu" oluşturulması, iletişim ve eşgüdümün geliştirilmesi yönünde atılacak ilk adım olabilir.

KAYNAKLAR

Barry SL., (1980), The Teaching of Occupational Health In Amer Med Schools, J of Medical Education, 1980: 55; 18-22.

Burstein JM, Levy BS., (1994), The Teaching of Occupational Health in US Medical Schools: Little Improvement in 9 Years. Am J Public Health. 1994;4:846-849.

Bilir N., İş Sağlığı, Bertan M., Güler Ç. (Ed.), (1995), Halk Sağlığı, Temel Bilgiler. Güneş Ktbv. Ankara, 276-279.

Çımrın AH., Sevinç C., Kundak I., Ellidokuz, H., (1998), Tıp Fakültesi Hastanesinde Çalışan Hekimlerin Meslek Anamnezi Alma Alışkanlıkları. Toplum ve Hekim;13;1;15-19.

Levy BS., (1985), The Teaching of Occupational Health in US Medical Schools: five-year follow-up of an initial survey. Am J Public Health. 1985: 75;79-81.

Malat G., Aslan V., Özden Y., Kıyan A., (1994), İş sağlığı, meslek hastalıkları eğitimi ve mesleki anamnez konusunda hekimlerin tutum ve görüşleri: bir alan araştırmasının betimleyici bulguları, IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Didim.

Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitiminde Halk Sağlığının Yeri, Grup Çalışması Raporu, TTB 1995.

SSK İstatistik Yıllığı - 1996, SSK Genel Müdürlüğü Yayın no. 593, Ankara, 1996.

Topuzoğlu İ., (1993), İşçi Sağlığının Nitelikleri ve Önemi, İş Hekimliği Ders Notları, TTB Yayınları, Ankara, 1993, 11-20.